

Anna Karmańska*

ETYKA ZAWODOWA W RACHUNKOWOŚCI I DZIAŁANIA STOWARZYSZENIA KSIĘGOWYCH W POLSCE W TYM ZAKRESIE

1. Wstęp

Celem niniejszego tekstu¹ jest przedstawienie dotychczasowych dokonań – poczynionych przez środowisko zawodowe osób zajmujących się rachunkowością – w obszarze popularyzowania znaczenia przestrzegania zasad etyki w rachunkowości w kontekście bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej. Bezpieczeństwo biznesu, w znaczeniu także jego społecznej odpowiedzialności, jest warunkiem rozwoju gospodarczego społeczności, w której ten biznes jest prowadzony. Powoduje to, że w praktyce uruchamiane są różne instrumenty, które – nagłaśniane – zapewniają uczestnikom obrotu gospodarczego poczucie bezpieczeństwa nie tylko inwestycyjnego, ale także kooperacyjnego. Instrumenty te są wypracowywane przez różne instytucje i organizacje związane ze światem biznesu. Są wśród nich zarówno różne akty prawne, jak i zasady honorowe, obowiązujące osoby zaangażowane w prowadzenie działalności gospodarczej. Zasady te, konstytuując kodeksy etyki w biznesie, odwołują się do: osobistego poczucia odpowiedzialności za podejmowane działania, świadomości społecznej konsekwencji podejmowanych decyzji gospodarczych, potrzeby uczciwego prowadzenia działań biznesowych, co ostatecznie oznacza akceptowanie systemu wysokich wartości moralnych i etycznych. Środowisko osób zajmujących się rachunkowością jest szczególnie narażone na oddziaływanie wielu czynników i sytuacji, które mogą prowokować lub wymuszać nieetyczne zachowania, postawy i działania. Dbając o dobre imię każdego

* Katedra Rachunkowości Szkoły Głównej Handlowej, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.

¹ Poniższy tekst jest opracowany przeze mnie specjalnie z myślą o popularyzacji *Kodeksu zawodowej etyki w rachunkowości* i w takiej lub zmienianej postaci może być wykorzystywany wielokrotnie.

zawodu związanego z systemem informacyjnym rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce (SKwP) podjęło inicjatywę opracowania *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*. Przestrzeganie zawartych w nim zasad jest warunkiem *sine qua non* profesjonalnego zachowania w obszarze rachunkowości.

2. Rola Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości

Kodeks etyki zawodowej w rachunkowości opracowany został przez Komisję Zasad Etyki i Profesjonalizmu Zawodu Księgowego Rady Naukowej SKwP. Jego powstanie należy oceniać pozytywnie. Kodeks ten jest bowiem instrumentem zapobiegania praktykom tzw. etyki samozachowawczej, u której podstaw leżą różne motywy działań i zachowań, w gruncie rzeczy nieetycznych². Jest on także sposobem informowania świata biznesu o zasadach etyki, obowiązujących w rachunkowości.

Uzasadnienie potrzeby opracowania kodeksu jego preambuła ujmuje następująco (tekst uchwały XIX Krajowego Zjazdu Delegatów SKwP z 23 czerwca 2007 roku):

Potrzeba istnienia Kodeksu Etyki Zawodowej w Rachunkowości (Kodeksu) wynika ze świadomości, iż zawód osób zajmujących się rachunkowością jest nierozzerwalnie związany z działalnością gospodarczą i społeczną. Jakość pracy świadczonej przez osoby wykonujące taki zawód określa w dużej mierze nie tylko rozwój zatrudniającej je jednostki. Przekłada się ona – bezpośrednio – na decyzje różnych grup użytkowników informacji pochodzących z rachunkowości, a także – pośrednio – ma znaczenie dla zmian gospodarczych i społecznych.

Kodeks ten, jako zbiór zasad i wytycznych codziennego postępowania zawodowego, ma służyć wszystkim tym, którzy zdecydowali się wykonywać zawód księgowy lub inny w dziedzinie rachunkowości.

Niniejszy Kodeks ma również za zadanie informowanie świata gospodarki o tym, że zawód związany z rachunkowością wypracował określone zasady zapewniające wykonywanie związanej z nim pracy w sposób rzetelny, profesjonalny i odpowiedzialny. Jest on nie tylko zbiorem nakazów i zakazów, wymagających przestrzegania przez wykonujących zawód związany z rachunkowością, ale także ma rozpowszechniać w środowisku zawodowym rachunkowości takie wartości, jak m.in. działanie w sposób kompetentny, praworządny, obiektywny, rzetelny i uczciwy.

² Szerzej na temat „etyki samozachowawczej” patrz np. [Karmańska 2007, s. 397-416].

Kodeks zawiera regulację etycznego postępowania w zakresie najistotniejszych sfer aktywności zawodowej osób zajmujących się rachunkowością. Zawiera on wzorce zachowań etycznych, których osoby zajmujące się rachunkowością powinny przestrzegać, wykonując swój zawód. Wzorce te dotyczą zarówno wykonywania samego zawodu w dziedzinie rachunkowości, jak i relacji z różnymi osobami i instytucjami związanymi z jego wykonywaniem. Stanowić on może także podstawę do rozwiązywania sporów etycznych, gdy zachodzi wątpliwość, czy postępowanie osoby zajmującej się rachunkowością spełnia wymagania określone w niniejszym Kodeksie lub z niego pośrednio wynikające.

Dla prawidłowej interpretacji treści Kodeksu ważne jest, że część zawartych w nim zasad ma charakter ponadczasowy i ponadnarodowy.

Kodeks ten zobowiązuje każdą osobę zajmującą się rachunkowością do przestrzegania zasad etyki i postępowania zgodnie z duchem rozwoju zawodu w dziedzinie rachunkowości i globalnego otoczenia, w którym jest on współcześnie wykonywany.

Kodeks etyki zawodowej w rachunkowości jest ważny – w moim przekonaniu – dla trzech grup osób związanych z działalnością gospodarczą.

Osobom zajmującym się rachunkowością kodeks ten egzemplifikuje i porządkuje zasady etyki, które zwykle są wyczuwane jedynie intuicyjnie. Wyspecyfikowanie i przedstawienie tych zasad może im pomagać w utwierdzaniu się co do słuszności swojego postępowania lub co do potrzeby jego skorygowania. Kodeks stanowi płaszczyznę konfrontacji tego, co „czują w kwestii zasad etycznych obowiązujących w ich zawodzie”, z tym, czego się od nich oczekuje. Wyartykułowana w postaci kodeksu lista zasad obowiązujących w zawodach związanych z rachunkowością może także służyć ograniczaniu różnych presji, na które osoby zajmujące się rachunkowością mogą być w praktyce narażone, a które szkodzą dobremu imieniu zawodów przez nich wykonywanych.

Dla osób zarządzających przedsiębiorstwem, poszukujących ustawicznie sposobów uzyskiwania przewagi konkurencyjnej nad innymi przedsiębiorstwami, kodeks może być instrumentem użytecznym w długofalowych działaniach w tym zakresie. Menedżerowie mający świadomość znaczenia przestrzegania zasad etyki w biznesie, i z tego powodu wdrażający programy etyczne w swoich przedsiębiorstwach³, *Kodeks etyki zawodowej w rachunkowości* mogą wykorzystać przy orga-

³ Potrzeba tworzenia programów etycznych wynika z coraz to powszechniejszego zgłaszania konieczności wprowadzania do świata biznesu ram wyznaczanych przez zasady etyki, po to, aby biznes był prowadzony zgodnie z zasadą *fair play*. O tym, jak ważna w praktyce biznesowej jest etyka i jak istotne dla kultury organizacji są etyczne zachowania jej menedżerów, świadczy wiele badań

nizowaniu (lub usprawnianiu) systemu informacyjnego rachunkowości funkcjonującego w ich przedsiębiorstwie. Kodeks ten może być uznany przez nich za ważny element programu etycznego⁴ i – z tej przyczyny – może być przesłanką podjęcia deklaracji o jego sygnowaniu.

Dla osób korzystających z systemu informacyjnego rachunkowości z kolei kodeks nabiera szczególnego znaczenia wówczas, gdy mają one do czynienia z sygnatariuszem *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*, o którym piszę w dalszej części niniejszego tekstu. Fakt, że jakieś przedsiębiorstwo, instytucja lub osoba fizyczna komunikuje swojemu otoczeniu bycie sygnatariuszem kodeksu, sprawia, że osoba korzystająca z informacji generowanych przez jego (jej) system rachunkowości ma prawo oczekiwać rzetelności i uczciwości w wypełnianiu funkcji informacyjnych, etycznych postaw, opinii i zachowań. Kodeks ten, w odniesieniu do tych przedsiębiorstw, instytucji lub osób fizycznych, które nie deklarują jawnie stosowania zasad w nim zawartych, ma również duże znaczenie. W takim przypadku osobom korzystającym z systemu informacyjnego rachunkowości takich podmiotów kodeks wskazuje na standard etycznego postępowania, konieczny do zachowania także w obszarze ich rachunkowości.

3. Tryb powstania *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*

Prace nad *Kodeksem etyki zawodowej w rachunkowości* Komisja Zasad Etyki i Profesjonalizmu Zawodu Księgowego⁵ podjęła w 2004 roku. Rozpoznanie zasad budowy programów i kodeksów etycznych różnych zawodów pozwoliło wówczas na określenie struktury treści kodeksu, która mogłaby objąć możliwie wszystkie – wymagające wskazań etycznych – płaszczyzny zachowań osób zajmujących się rachunkowością. Pierwszą zwartą wersję treści kodeksu, którą poddano konsultacjom środowiskowym, Komisja ustaliła w 2005 roku. Uznano, że ten etap tworzenia kodeksu jest wewnętrznym zadaniem Rady Naukowej SKwP i całego stowarzyszenia i dlatego treść kodeksu przekazana była ograniczonemu gronu osób.

naukowych podjętych w tym obszarze. Na przykład badania przeprowadzone przez Heidrick&Struggles, Lore International Institute i przez Neisendorf&Associates, Inc. [Verschoor 2004b, s. 15]. Inne interesujące badania (statystyki) syntetycznie np. [Verschoor 2004a, s. 17-18]. Wynika z nich, że dobrze poinformowani dyrektorzy dużo wiedzą na temat umiejętności i doświadczenia swoich podwładnych, ale niewystarczająco dużo o systemie ich wartości i o charakterze. Dodatkowo badanie to ujawniło, że jedynie 27% dyrektorów z badanych przedsiębiorstw z pełnym przekonaniem wypowiadało się na temat prawości swoich podwładnych.

⁴ Programy etyczne tworzone w jednostkach gospodarczych określane są także mianem DNA przedsiębiorstwa. Patrz: [Verschoor 2005]. Szerzej na ten temat [Karmańska 2007].

⁵ Komisja ta pracowała w składzie: przewodnicząca – dr hab. Anna Karmańska, prof. SGH, członkowie: dr Mariusz Andrzejewski, dr hab. Gabriela Idzikowska, prof. UŁ Marian Mońka, dr Maria Mróz, dr Jan Piątek, dr Joanna Wielgórska-Leszczyńska.

Prośbę o opinie skierowano do wszystkich komisji Rady Naukowej SKwP oraz do wszystkich oddziałów SKwP. Otrzymało się oceny i sugestie – wnikliwe, dające wyraz troski o jak najlepszy kształt i treść zasad zawartych w kodeksie. Kolejna prezentacja kodeksu nastąpiła na forum plenarnego posiedzenia Zarządu Głównego Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, które odbyło się w grudniu 2005 roku. Uświadomiła ona po raz kolejny, że powstaje opracowanie, wobec którego żadna z osób zajmujących się rachunkowością nie może pozostać obojętna. Mając na uwadze znaczenie środowiskowe kodeksu i pragnąc szeroko zweryfikować jego treść, w 2006 r. uczyniono kolejny krok w kierunku doskonalenia projektu kodeksu i przedstawiono jego treść całemu środowisku zawodowemu rachunkowości w Polsce, co nastąpiło dzięki publikacji w miesięczniku „Rachunkowość” (2006 nr 6). Analiza i uwzględnienie zgłoszonych uwag zakończyły się wypracowaniem ostatecznej wersji *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*.

4. Umocowanie *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* w porządku prawnym obowiązującym Stowarzyszenie Księgowych w Polsce

Kodeks etyki zawodowej w rachunkowości odnosi się do wszystkich osób zajmujących się rachunkowością. Nie ma tu znaczenia utarty podział rachunkowości na finansową i zarządczą czy też podatkową. Nie jest też istotne, że te „rachunkowości” mają inne zadania w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa. Ważne jest to, że operują one informacjami, których posiadanie w odpowiednim czasie i miejscu może być dobrem bardzo pożądanym przez wielu ludzi biznesu, a pokusa nieetycznego zachowania może być tak samo silna w obszarze rachunkowości finansowej, w obszarze rachunkowości zarządczej, jak i w rachunkowości podatkowej. Kodeks wskazuje na konieczność bycia kompetentnym i profesjonalnym. Wymagania te wynikają z prawa bilansowego i są bardzo wysokie, ponieważ normy tego prawa często odwołują się do szacunków i subiektywnych ustaleń. Wiążą się z nimi niepewność i ryzyko, których ocena jest trudna i może być obszarem „niedobrych praktyk rachunkowości”. Kodeks wszystkim osobom zajmującym się rachunkowością wskazuje „etyczne ramy koncepcyjne” dla „koncepcyjnych ram merytorycznych” w tej dyscyplinie obowiązujących, a menedżerom uzmysławia skalę odpowiedzialności, jaka spoczywa na osobach zajmujących się rachunkowością i jej systemem informacyjnym.

Znaczenie *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* dobitnie podkreślił fakt, że w czasie XIX Krajowego Zjazdu Delegatów Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, który miał miejsce w dniach 22-23 czerwca 2007 r., podjęto uchwałę zobowiązującą wszystkie organy władz Stowarzyszenia Księgowych w Polsce do upowszechniania zawartych w nim zasad, a wszystkich członków stowarzyszenia – do ich przestrzegania.

Takie ustalenia uczestnicy Zjazdu Delegatów poczynili, mając na uwadze, iż⁶:

- powinnością stowarzyszenia jest kontynuowanie działań zapewniających członkom i innym osobom zajmującym się rachunkowością osiągnięcie wysokich kwalifikacji zawodowych obejmujących nie tylko wiedzę, umiejętności praktyczne, ale także zasady etyczne właściwe temu zawodowi,
- etyka jest nieodzownym czynnikiem prawidłowego wykonywania zawodu w dziedzinie rachunkowości,
- celowe jest tworzenie wizerunku zawodu w dziedzinie rachunkowości jako zawodu zaufania publicznego, oraz że
- konieczna jest troska o zachowanie wysokiego statusu społecznego osób zajmujących się rachunkowością.

Tym samym – dokładnie w roku jubileuszu 100-lecia organizacji księgowych na ziemiach polskich – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce stało się pierwszym sygnatariuszem *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*.

5. Struktura treści *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* i ogólne zasady etyki

Kodeks składa się z sześciu części. **Część pierwsza – preambuła** syntetycznie uzasadnia przede wszystkim powód stworzenia kodeksu, co przedstawiono wcześniej, i definiuje wprowadzone w kodeksie pojęcia. **Druga część** – na tle prezentacji społecznego prestiżu i cech zawodu w dziedzinie rachunkowości, a także jego znaczenia gospodarczego egzemplifikuje ogólne zasady etyki w rachunkowości. **Trzecia część** – wyczerpująco te zasady rozwija. **Czwarta** natomiast wymaga swoistej samooceny zdolności do wykonywania zawodu w dziedzinie rachunkowości. **Piąta** ma charakter formalny i odnosi się do przestrzegania zasad etyki w rachunkowości, ich naruszenia i Komisji Etyki. Kodeks zamykają postanowienia ogólne wprowadzające go w życie. Treść kodeksu przedstawiono w tab. 1.

W myśl prezentowanego kodeksu, pracę osoby zajmującej się rachunkowością można uznać za zgodną z zasadami etyki i wzbudzającą zaufanie publiczne, gdy spełnia ona wymienione powyżej zasady. Ich treść w brzmieniu kodeksowym przedstawia się następująco:

1. W myśl **zasady kompetencji zawodowych** osoba zajmująca się rachunkowością posiada należyte przygotowanie zawodowe, ustawicznie poszerza i aktualizuje wiedzę fachową, doskonali umiejętności zawodowe oraz tak je wykorzystuje, aby jej praca mogła być uznana przez zainteresowane strony za wykonaną uczciwie, rzetelnie i pozbawioną stronniczości.

⁶ Na podstawie tekstu uchwały XIX Krajowego Zjazdu Delegatów SKwP z 23 czerwca 2007 r. w sprawie zasad zawodowej etyki.

Tabela 1. Budowa treści *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*

Część	Treść	
Część I	Preambuła i definicje pojęć	
Część II	Społeczny status osoby zajmującej się rachunkowością oraz ogólne zasady etyki w rachunkowości	
	Rozdział 1	Społeczny status osoby zajmującej się rachunkowością
	Rozdział 2	Ogólne zasady etyki
Część III	Zasady etycznego wykonywania zawodu przez osoby zajmujące się rachunkowością	
	Rozdział 1	Zasada kompetencji zawodowych i wysokiej jakości pracy
	Rozdział 2	Zasada niezależności zawodowej
	Rozdział 3	Zasada odpowiedzialności za przygotowywane i prezentowane informacje z zakresu rachunkowości
	Rozdział 4	Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w relacjach z osobami i instytucjami związanymi z nią zawodowo
	Rozdział 5	Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w przypadkach sporu i sprzeczności interesów
	Rozdział 6	Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w szczególnych sytuacjach jednostki prowadzącej rachunkowość lub jednostki usługowo prowadzącej rachunkowość
	Rozdział 7	Zasada zachowania tajemnicy zawodowej
	Rozdział 8	Zasady oferowania usług z dziedziny rachunkowości
Część IV	Ograniczenia w wykonywaniu zawodu w dziedzinie rachunkowości	
Część V	Przestrzeganie zasad etyki w rachunkowości, ich naruszenie i Komisja Etyki	
	Rozdział 1	Sygnatariusze Kodeksu Etyki Zawodowej w Rachunkowości
	Rozdział 2	Naruszenie zasad Kodeksu Etyki Zawodowej w Rachunkowości
	Rozdział 3	Komisja Etyki
Część VI	Postanowienia końcowe	

2. **Zasada wysokiej jakości pracy** przejawia się w tym, że osoba zajmująca się rachunkowością przestrzega należytej staranności i obiektywizmu przy systematycznej informacji przetwarzanych i prezentowanych przez rachunkowość, tak aby zasługiwały one na zaufanie wykorzystujących je osób. Zasada ta obejmuje ponadto sprawność organizacyjną, terminowość i fachowość w kontaktach z osobami korzystającymi z wyników pracy osoby zajmującej się rachunkowością oraz otwartość na zgłaszane potrzeby informacyjne, których zaspokojenie leży w obszarze jej kompetencji i możliwości rachunkowości.
3. **Zasada niezależności zawodowej** osoby zajmującej się rachunkowością oznacza konieczność wyrażania niezależnej opinii w sprawach wymagających rozstrzygnięć przy jej udziale. Zasada ta wiąże się z:
 - niezależnością profesjonalnego osądu, która oznacza stan umysłu pozwalający osobie zajmującej się rachunkowością na rzetelne, obiektywne i wiarygodne przedstawienie jej zdania, bez ulegania wpływom zniekształcającym profesjonalny osąd,
 - dbałością o wizerunek zawodu w dziedzinie rachunkowości, co oznacza unikanie przez osobę zajmującą się rachunkowością takich sytuacji i działań, które

mogłyby doprowadzić do tego, że inne kompetentne osoby mogłyby wyciągnąć uzasadniony wniosek, że zasada niezależności nie została przez nią zachowana.

4. **Zasada odpowiedzialności za przygotowywane i prezentowane informacje z zakresu rachunkowości** oznacza świadomość konieczności przygotowania i prezentowania przez osobę zajmującą się rachunkowością tych informacji w sposób zgodny z obowiązującym prawem, standardami zawodowymi i normami etycznymi.
5. **Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w jej relacjach z osobami i jednostkami powiązanymi z nią zawodowo** opierają się na szacunku, zrozumieniu, bezinteresowności, życzliwości, wspólnym zaangażowaniu i wymianie doświadczeń.
6. **Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w przypadkach sporu i sprzeczności interesów** opierają się na dążeniu do obiektywnych i polubownych rozstrzygnięć w takich sytuacjach.
7. **Zasady postępowania osoby zajmującej się rachunkowością w sytuacjach szczególnych jednostki prowadzącej rachunkowość lub jednostki usługowo prowadzącej rachunkowość** polegają na dążeniu do wypełnienia nadrzędnych zasad rachunkowości, ze szczególnym uwzględnieniem zasady odzwierciedlenia rzetelnego i wiernego obrazu firmy oraz norm etycznych.
8. **Zasada zachowania tajemnicy zawodowej** oznacza, że osoba zajmująca się rachunkowością w pełni przestrzega prawa zarządu jednostki do nierozpowszechniania znanych jej, a mających charakter wewnętrzny, informacji, których ujawnianie nie jest obowiązkowe w świetle prawa, a które mogą mieć gospodarcze lub inne znaczenie dla jednostki.
9. **Zasady właściwego oferowania usług z dziedziny rachunkowości** zakładają uczciwość w staraniach związanych ze stosowaniem różnych form działalności marketingowej oraz innych działań mających na celu pozyskiwanie odbiorców usług z dziedziny rachunkowości.

6. Lista sygnatariuszy *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*

Stowarzyszenie Księgowych w Polsce prowadzi rejestr osób i jednostek, które deklarują przyjęcie zasad kodeksu. Jest to tzw. lista sygnatariuszy. Sygnatariuszem *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* może być każda osoba zajmująca się rachunkowością, jednostka usługowo prowadząca rachunkowość lub jednostka prowadząca rachunkowość w firmie. Aby zostać wpisanym na listę sygnatariuszy, należy złożyć w stowarzyszeniu oświadczenie o przyjęciu i stosowaniu *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*. Po zarejestrowaniu oświadczenia takie przedsiębiorstwo, jednostka lub osoba staje się sygnatariuszem *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* i ma prawo zamieścić informację o tym fakcie na swojej stronie internetowej lub informować o tym w inny sposób. Z chwilą wpisu na listę sygna-

tariuszy *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*, czego dowodem jest stosowne poświadczenie wpisu, sygnatariusz jest zobowiązany do wskazania wszystkim zainteresowanym sposobu dostępu do tekstu tego kodeksu.

Naczelnym obowiązkiem sygnatariusza jest przestrzeganie zasad określonych w kodeksie. W tym celu kierownik jednostki będącej sygnatariuszem kodeksu powinien zapewnić warunki do wdrożenia i przestrzegania zasad *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* przez podległe mu osoby zajmujące się rachunkowością. W przypadku naruszenia zasad kodeksu jego sygnatariusz musi liczyć się z reakcją Komisji Etyki, działającej przy Zarządzie Głównym SKwP. Komisja ta – w zależności od sytuacji – może w stosunku do sygnatariusza:

- zwrócić uwagę na stwierdzenie naruszania zasad,
- napiętnować występowanie naruszeń zasad,
- dokonać skreślenia z listy sygnatariuszy.

W każdym przypadku Komisja Etyki może żądać od sygnatariusza usunięcia skutków naruszenia zasad *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*. Za naruszenie kodeksu uznane będzie każde zachowanie niezgodne z zawartymi w nim zasadami, a także próba ich obejścia, za którą można uważać np. wykorzystanie podmiotów niezwiązanych zasadami kodeksu. Warto zwrócić uwagę także i na to, że za naruszenie zasad kodeksu przez pracownika lub osobę działającą na zlecenie sygnatariusza kodeksu odpowiada zarówno sygnatariusz, jak i osoba, która te zasady naruszyła. Zgłoszenia o naruszeniu przez sygnatariusza zasad *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości* może dokonać do Komisji Etyki każdy. Wymagana jest jednak forma pisemna zawierająca opis naruszenia, którego dopuścił się sygnatariusz. Komisja Etyki o wniesionym zgłoszeniu niezwłocznie informuje sygnatariusza, którego zgłoszenie dotyczy. Skreślenie z listy sygnatariuszy może nastąpić na wniosek sygnatariusza, na podstawie orzeczenia właściwego sądu koleżeńskiego (w stosunku do członków stowarzyszenia będących osobami fizycznymi), bądź na podstawie uchwały Komisji Etyki – w stosunku do innych sygnatariuszy, nie będących członkami stowarzyszenia.

7. Motywy nieetycznych zachowań osób zajmujących się rachunkowością

W tym miejscu, w kontekście powyższych uwag, interesujące wydaje się poznawanie motywów nieetycznych zachowań osób zajmujących się rachunkowością. Zidentyfikowanie źródeł nieetycznych zachowań nie jest łatwe, ale jeżeli już to się uczyni, wiele może pomóc w podejmowaniu działań im zapobiegających. W tym celu przeprowadziłam w 2005 r. badania w grupie 108 osób (zarówno menadżerów, jak i pracowników działów finansowo-księgowych). Jego wyniki syntetycznie przedstawiono w tab. 2⁷.

⁷ Pełny opis badania w pracy [Karmańska 2005].

Tabela 2. Przegląd odpowiedzi respondentów badania na temat etyki w rachunkowości

Jakie uwarunkowania Pana/Pani zdaniem skłaniają pracowników departamentów rachunkowości do nieetycznych zachowań?	Kogo – Pani/Pana zdaniem w przedsiębiorstwie należy obciążyć winą za to, że w praktyce podejmowane są kreatywne działania w zakresie sprawozdawczości finansowej?
1	2
Staż pracy: 1-10 lat	
Przedsiębiorstwo krajowe	
– zjawisko nieetycznego zachowania jest zjawiskiem bardzo powszechnym i dlatego nie widzimy, że popełniamy błędy – obserwuje się nacisk osób kierujących na podwładnych, aby rozwiązywali oni problemy, nie zwracając uwagi na etykę – najczęściej są to regulacje prawne, które wymuszają na pracownikach nieetyczne zachowania celem osiągnięcia korzyści w przyszłości – osoby zarządzające przedsiębiorstwem narzucają pracownikom księgowości konieczność zatajenia, zmieniania, a zwykle polepszenia wyników finansowych – chęć sztucznej poprawy wyniku raportowanego dla właścicieli przedsiębiorstwa	– uważam, że kierownictwo firmy – winny jest główny księgowy, czyli osoba wprowadzająca w praktykę sprawozdawczości finansowej różne rozwiązania nawiązujące do kreatywnej rachunkowości – uważam, że winą należy obciążyć głównego księgowego, jeżeli rzeczywiście popełnił błędy; w innym przypadku osobę, która zleca wykonanie pracy – bezpośrednio powinien odpowiadać za to główny księgowy, pośrednio zaś – kierownictwo firmy (osoby zatwierdzające sprawozdania) – dyrektor finansowy; zarząd lub kierownik jednostki
Przedsiębiorstwo zagraniczne	
– wytyczne odgórne ze strony przełożonego – brak wiedzy, lekceważący stosunek do pozostałych pracowników – stosunkowo łatwo jest omijać przepisy, co wpływa na nieetyczne zachowania – brakuje bezpośredniej odpowiedzialności poszczególnych pracowników za podjęte działania – naciski zarządu i przełożonych, polityka finansowa firmy – możliwość zarobienia dużych pieniędzy – chęć osiągnięcia większych zysków – presja wyników, zagrożenie (niepewność pracy) – brak kontroli ze strony organów wymiaru sprawiedliwości – brak egzekwowania nakładanych kar	– winą należy obciążyć głównego księgowego, następnie jego przełożonych (zarząd) – za procedury wdrażane w firmie odpowiedzialne jest jej kierownictwo (lub tylko dyrektor do spraw administracyjno-ekonomicznych), winne są tu zmiany wprowadzane co miesiąc w tym zakresie – zarząd firmy, ale pośrednio restrykcyjny system fiskalny oraz brak stabilności prawnej – winę powinna ponosić kadra zarządzająca firmą – wszystko zależy od tego, na czyje polecenie podejmowane są tzw. kreatywne decyzje – kierownik działu finansowego – kierownik jednostki; główny księgowy oraz osoby odpowiedzialne bezpośrednio za podjęcie tych kreatywnych działań
Staż pracy: 11-20 lat	
Przedsiębiorstwo krajowe	
– chęć pokazania lepszych wyników (w różnych celach) – chęć ukrycia wcześniejszych błędów – wymagania zarządzających i obawa przed utratą pracy – chęć uzyskania dodatkowych bonusów (np. premii)	– winą należy obciążać zarządzających spółką oraz osobę odpowiedzialną za rachunkowość, która bezpośrednio kreuje wynik – odpowiadać za działania kreatywne musi kierownictwo, główny księgowy – jako faktyczny wykonawca; dyrektor finansowy – w zależności od kompetencji i zakresu odpowiedzialności

Tabela 2, cd.

1	2
– przedstawienie firmy w lepszym świetle dla celów giełdowych, przetargowych lub innych, dzięki którym firma może osiągnąć większe przychody – agresywne otoczenie i zachowanie innych podmiotów oraz obawa przed złym wynikiem finansowym – polskie prawo, które daje wiele możliwości „kreowania” – indywidualne cechy charakteru – chęć ukrycia prawdziwych danych i manipulowanie danymi, „podkreślanie” wyników – lekceważenie ludzi i brak wiedzy – osiąganie sukcesu firmy za wszelką cenę	– uważam, że nie można przetrzucać odpowiedzialności przez zarząd na osoby niższego szczebla z powodu (np.) braku wiedzy w danym zakresie (bo zarządy często nieformalnie obligują do pokazania pewnych wyników) – odpowiadać powinien: dyrektor finansowy i księgowy, jeśli to oni wymyślili i zastosowali pewne rozwiązania, nie mówiąc o nich zarządowi, zarząd i prezes – jeśli to oni zlecieli taką kreatywność oraz dyrektor finansowy i księgowy dlatego, że na to się zgodzili – za wszystkie kwestie związane ze sporządzaniem sprawozdań finansowych odpowiadać powinien dyrektor finansowy – winę powinien ponosić zarząd i osoby odpowiedzialne za sporządzanie sprawozdań finansowych – za wszystko odpowiada zarząd firmy
Przedsiębiorstwo zagraniczne	
– presja zarządu ukierunkowana na raportowanie oczekiwanych wyników, płynności ... i ich prezentacji w sprawozdaniach – ukrycie własnych błędów zarządczych – chęć uzyskiwanie dotacji od organizacji państwowych lub finansowych – brak środków związanych z obciążeniami podatkowymi – ukrycie popełnionych przez siebie błędów – postawa przełożonych (brak etyki zawodowej) – niska własna etyka zawodowa – niewystarczająca wiedza – okazja czyni złodzieja, dlatego jeśli tylko są możliwości, wewnętrzna chęć zysku popycha do działań nie zawsze zgodnych z prawem i tym samym nieetycznych	– moim zdaniem winą można obciążyć kolejno menedżerów wszystkich szczebli, ponieważ normą w przedsiębiorstwie powinny być wyraźne sygnały z ich strony, że nieetyczne zachowanie (niezależnie od przedmiotu, którego dotyczy) nie będzie tolerowane; takie sygnały są istotnym czynnikiem kształtującym zachowania podwładnych – moim zdaniem zawsze odpowiedzialny za kreatywność działań w zakresie sprawozdawczości jest zarząd – odpowiedzialny jest zarząd, dyrektor finansowy oraz główny księgowy – winą należy obciążać osoby odpowiedzialne za praktykę rachunkowości w firmie oraz biegłego rewidenta i generalnie firmy audytorskie – wiem ze swojej praktyki, że zarząd wielokrotnie podejmował takie działania łącznie z dyrektorem finansowym; chyba taka konstelacja sprzyja takim zachowaniom, dlatego to oni powinni być odpowiedzialni za wszystko, co wiąże się ze sprawozdaniami
Staż pracy: 21-30 lat	
Przedsiębiorstwo krajowe	
– zasada: cel uświęca środki – uzależnienie wynagrodzeń osób zarządzających od przedstawianych wyników – brak nadzoru ze strony głównego księgowego, jeżeli chodzi o zakres wiedzy i poziom wykształcenia wśród pracowników	– odpowiada zarząd, bo kreuje różne działania – odpowiada zdecydowanie główny księgowy i członek zarządu odpowiadający za sferę ekonomiczno-finansową

1	2
Przedsiębiorstwo zagraniczne	
– naciski zarządu i przełożonych na jak najlepsze wyniki i wskaźniki ekonomiczne	– odpowiada zarząd przedsiębiorstwa
Staż pracy: powyżej 30 lat	
Przedsiębiorstwo krajowe	
– brak wrodzonych cech; brak odpowiednich wzorców; chęć przypodobania się szefom	– pracownicy działu finansowo-księgowego oraz audytorzy

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiału analitycznego, marzec 2005.

Przegląd uzyskanych odpowiedzi dostarcza wielu interesujących spostrzeżeń, zwłaszcza jeżeli analizuje się je w kontekście stażu pracy ankietowanych. Osoby ze stażem do 10 lat podkreślają, że do nieetycznych zachowań pracowników działów rachunkowości skłaniają przede wszystkim naciski zarządu, możliwość zarobienia dużych pieniędzy i brak bezpośredniej odpowiedzialności poszczególnych pracowników za podjęte działania. Wskazują oni także na zagrożenie utratą pracy, które może również popychać do nieetycznych zachowań. Niezwykle niepokojący (choć jednocześnie budujący) jest fakt, iż młodzi pracownicy zauważają, że „zjawisko nieetycznego zachowania jest zjawiskiem bardzo powszechnym i dlatego nie widzimy, że popełniamy błędy”.

Druga grupa (staż 10-20 lat) dodatkowo wskazuje na motywy wynikające z chęci ukrywania własnych błędów, na agresywne zachowania biznesowe oraz na niejednoznaczność przepisów prawa, które sprzyjają tworzeniu „okazji dla złodzieja”. W trzeciej grupie wiekowej (staż 21-30 lat) podkreślono, że częstym motywem jest zasada: „cel uświęca środki”. Osoba z ponad 35-letnim stażem pracy dodaje, że działania nieetyczne w zakresie rachunkowości podejmowane są z chęci przypodobania się szefom, a także dlatego, że brakuje odpowiednich wzorców etycznych, których tworzenie jest konieczne, skoro praktycznie nie obserwuje się wrodzonej potrzeby zachowań etycznych.

Wobec faktu, że są różne (wewnętrzne i zewnętrzne) motywy nieetycznych zachowań w rachunkowości, rodzi się pytanie, czy zwłaszcza w odniesieniu do tych wewnętrznych (osobowościowych) czynników można podjąć próbę określenia osób, które za takie działania przynajmniej powinny czuć się odpowiedzialne.

Ze specyfikacji przedstawionej w drugiej kolumnie tab. 2 wynika, że bardziej jednoznaczne są opinie osób z dłuższym stażem pracy. Wskazują one zgodnie na trzy „siły sprawcze” (osoby/ciała) odpowiedzialne za nieetyczne (kreatywne) zachowania w czasie konstruowania sprawozdań finansowych: zarząd, głównego księgowego i audytorów. Należy również podkreślić, że niektórzy respondenci (ze stażem do 10 lat) zwracali uwagę na czynniki pośrednio odpowiedzialne za podejmowanie

kreatywnych działań, co jest szczególnie niepokojące, bo świadczy o przerzucaniu winy z człowieka na system, a więc na coś, czemu nie można wymierzyć kary.

W odpowiedziach zauważa się też skrajne opinie:

- od stanowiska, że za działania nieetyczne w sferze sprawozdawczości finansowej odpowiada tylko osoba (zwykle kierownictwo), która zleciła ich wykonanie,
- poprzez opinie o potrzebie drobiazgowej analizy odpowiedzialności osób zlecających i wykonujących zlecenia takich działań,
- po przekonanie, że w takich przypadkach winą zawsze należy obarczać głównego księgowego lub osoby przygotowujące sprawozdania finansowe.

Niezwykle interesująca na tym tle jest także uwaga jednego z respondentów (ze stażem w przedziale 11-20 lat), że „winą można obciążyć kolejno menedżerów wszystkich szczebli, ponieważ normą w przedsiębiorstwie powinny być wyraźne sygnały z ich strony, że nieetyczne zachowanie (niezależnie od tego, czego dotyczy) nie będzie tolerowane; takie sygnały są istotnym czynnikiem kształtującym zachowania podwładnych”. Opinia ta wyraża (słuszne także w mojej ocenie) przekonanie, że kulturę biznesu kształtują jego menedżerowie i jeżeli oni mają w sobie zakodowaną skłonność do nieetycznych zachowań, to wcześniej czy później cała organizacja tą skłonnością przesiąknie.

8. Naganne praktyki w systemie informacyjnym rachunkowości a upowszechnianie *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*

Naganne praktyki w rachunkowości są obiektem zainteresowania wielu różnych grup osób: inwestorów, osób związanych z mediami, naukowców, a nawet badaczy w obszarze zachowań socjologiczno-społecznych. Proceder nagannych praktyk w rachunkowości ujawnił się na szeroką skalę przede wszystkim w gospodarce amerykańskiej, do czego niewątpliwie przyczynił się spektakularny przypadek Enronu (2001)⁸,

⁸ Gdy w 2001 r. zbankrutował znany amerykański koncern energetyczny – Enron, „kreatywna księgowość” zrobiła w świecie sporą karierę i przez wiele miesięcy nie schodziła z czołówek światowych gazet (nie tylko tych, które piszą o gospodarce). W rezultacie przegrał Enron i jego udziałowcy, ale też pracownicy firmy i jej liczni kooperanci (bo firma ogłosiła bankructwo). Upadek firmy spowodował straty liczone w miliardach USD. Kierownictwo firmy przez kilka lat było przedmiotem zainteresowania i dochodzeń urzędów skarbowych, władz giełdy i sądów. Skończyło się wyrokami. Lecz karę poniosła również firma Andersen, której pracownik uczestniczył w niezrzetelnym kontrolowaniu dokumentów Enronu. Ta jedna z najbardziej renomowanych firm doradczych w świecie zrezygnowała z samodzielnego działania na rynku, a pracowników (wraz z klientami) przejęły firmy konkurencyjne. Tak stało się też w Polsce, gdzie w większości jej pracowników przejął Ernst & Young. Patrz: [Kreatywna księgowość... 2007]. W wyniku afery Enronu szacunek dla księgowych spadł do poziomu, jakim cieszą się prawnicy. Patrz: [Węglarczyk 2002]. Komentarze towarzyszące upadkowi Enronu np. także w: [Klimaszewski 2002 (m.in. z zapyta-

„wzmocniony” przypadkiem WorldComu (2002)⁹. Jednakże kreatywna rachunkowość (oszustwa) to był pomysł nie tylko i wyłącznie amerykański¹⁰. Podobne praktyki występowały w tym samym okresie również na naszym kontynencie¹¹ (także w naszym kraju), chociaż przypadki te rozwiązano i komentowano spokojniej, z niższym poziomem emocji¹². Wystarczy wspomnieć historię giełdowej spółki 4Media, wydawcy m.in. dziennika „Życie”, albo jeszcze bardziej spektakularny przykład Universalu, spółki, która została karnie wykluczona z giełdy, choć wtedy podobnych działań jeszcze nie określano terminem „kreatywna księgowość”¹³.

niami typu: a co z etyką?); Przybylski 2002 (m.in. zapytaniem: czy zmniejszy się zaufanie do audytorów?); Liesman 2002 r. (m.in. zapytaniem: dlaczego rachunkowość staje się coraz bardziej skomplikowana i trudniejsza w zrozumieniu jej zasad?)].

⁹ Afera WorldComu – jednej z największych firm telekomunikacyjnych na świecie – szybko przerosła skandal wokół Enronu. Komisja Papierów Wartościowych (SEC) oskarżyła kierownictwo koncernu o to, że przez cztery kwartały 2001 r. ukrywało straty firmy w wysokości 3,8 mld USD, tak manipulując wynikami finansowymi, aby były one zgodne z przewidywaniami analityków finansowych. Patrz [Węglarczyk 2002].

¹⁰ Proceder kreatywności wykracza daleko poza rachunkowość. Także analitycy finansowi popełniają wiele nadużyć. Kierując się nagannymi powodami, wystawiają nieuzasadnione rekomendacje, na podstawie których inwestorzy dokonują nietrafionych inwestycji. Patrz np. [Upadłe gwiazdy... 2003].

¹¹ Patrz np. [Blake 1996, s. 54-55]. Z tego tekstu wynika także, że przesłanki nagannych praktyk podejmowano przede wszystkim ze względu na dążenie do prezentacji dobrej zdolności kredytowej, redukcję obciążeń podatkowych, politykę dywidendową, wywieranie na inwestorach wrażenia dużej zyskowności, wywieranie na inwestorach wrażenia systematycznego (stabilnego) wzrostu zysku, unikanie żądań pracowników wypłaty wysokich wynagrodzeń, ukrywanie wysokiego zysku przed konkurencją.

¹² Przypadki oszustw w rachunkowości stwierdzono np. w takich firmach, jak Vodafone, AOL Time Warner, Titus Interactive, Ericsson, S-Oil Corp. Patrz [Karpinski, Maciejewski, Rudzki 2002]. Największy na świecie operator komórkowy Vodafone przyznał się do stosowania technik księgowych powiększających przychody roczne, np. całe przychody z usług internetowych zapisał jako obroty, podczas gdy część z nich należała się stronom trzecim na mocy zawartych umów o współpracy. Vodafone ma 19,6% udziałów w Polkomtelu. Gigant medialno-internetowy AOL Time Warner potwierdził w 2002 r., że resort sprawiedliwości sprawdzał księgowanie filii internetowej AOL, a on współpracował w pełni przy śledztwie. Francuska komisja nadzoru giełdowego COB ukarała grzywną 100 tys. euro firmę Titus Interactive (gry komputerowe) za niedokładną i mylną informację o obrotach w 2000 r. w prospekcie przed emisją obligacji. Giełda w Sztokholmie wszczęła w 2002 r. postępowanie o sposobie poinformowania przez Ericsson o trybie podwyższenia kapitału. Sprawdzala, czy firma nie naruszyła przepisów finansowych, nie informując społeczeństwa i rynków o szczegółowych warunkach gwarancji bankowych wymaganych dla emisji nowych papierów. I wreszcie obrazu dopełnia fakt, że prokuratura w Korei Płd. rozesała listy gończe za prezesem rafinerii S-Oil Corp. Kim Sun-dong i dyrektorem generalnym Yoo Ho-ki, w związku z podejrzeniami o manipulowanie cenami akcji i zawyżenie przychodów w 2001 roku.

¹³ Patrz [Pokusy menedżerów... 2007]. Inne przykłady patrz np. [Kutera, Hołda, Surdykowska 2006, 109; Karpinski, Świderek 2002; Karpinski, Maciejewski, Rudzki 2002; Wydarzenia... 2003; Salik 2002].

Praktyka kreatywnej rachunkowości może mieć konsekwencje wykraczające poza interesy jednego przedsiębiorstwa. Może nawet spowalniać rozwój krajowego rynku kapitałowego i innych aspektów ważnych z makroekonomicznego punktu widzenia zarządzania gospodarką¹⁴. Praktyce oszustw w zakresie rachunkowości sprzyja niewątpliwie wiele czynników, takich jak chociażby rozmiary i międzynarodowa skala działalności gospodarczej. Nie bez znaczenia jest tu zmienność prawa bilansowego oraz rosnący z roku na rok stopień jego złożoności. Na tle coraz bardziej skomplikowanych zasad związanych z tworzeniem sprawozdań finansowych uzasadniona jest także rosnąca wiara w liczby i odnoszące się do nich komentarze (informacje uzupełniające) oraz w ich oddziaływanie na decyzje różnych grup interesariuszy sprawozdań finansowych. Istotne są tu także dążenia do wykreowania wyższych parametrów finansowych zwłaszcza wtedy, gdy wynagrodzenie menedżerów jest powiązane (co jest coraz powszechniejszą praktyką) chociażby z tzw. opcjami menedżerskimi¹⁵.

Na tym tle z całą mocą wyływa problem zawodowej etyki w rachunkowości i potrzeba jej nagłaśniania. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, doceniając wagę problemu, a także dysponując już stosownym narzędziem, podejmuje inicjatywę popularyzowania w środowisku osób zajmujących się rachunkowością treści *Kodeksu etyki zawodowej w rachunkowości*. W tym celu tekst kodeksu zostanie już wkrótce wydany drukiem i udostępniony członkom stowarzyszenia oraz zamieszczony na stronie internetowej SKwP. Ponadto organizowane będą cykle odczytów dla członków stowarzyszenia oraz dla innych osób zajmujących się rachunkowością i dziedzinami pokrewnymi. Tekst kodeksu będzie wykorzystywany także w edukacji zawodowej, propagowany w mediach, czasopiśmie ogólnokrajowych i w wydawnictwach wewnętrznych stowarzyszenia.

Kolejnym zamiarem stowarzyszenia jest również dążenie do pozyskiwania sygnatariuszy kodeksu, co można by uznać za bezpośredni dowód na upowszechnianie się znajomości zawartych w nim zasad.

Ważną rolę w nagłaśnianiu problematyki zawodowej etyki w rachunkowości odgrywać też może *bank dylematów etycznych*, który powstaje w Komisji Profesjona-

¹⁴ Patrz [Socha 2003].

¹⁵ Jeżeli wynagrodzenie zarządu spółki zależy od wielkości zysku netto, to naturalne jest działanie eliminujące czynniki, które mogą zysk obniżyć. W takim wypadku może dochodzić np. do sytuacji nieujmowania lub ujmowania w ograniczonym zakresie odpisów aktualizujących lub przesuwania kosztów albo przychodów pomiędzy okresami sprawozdawczymi. Patrz [Waiss 2007]. W ciągu trzech lat poprzedzających plajtę 25 korporacji ich szefowie uzyskali z tytułu pensji oraz wpływów ze sprzedaży akcji ok. 3,3 mld USD. Pozostali akcjonariusze tych firm natomiast stracili na ich bankructwie setki miliardów dolarów, a pracę straciło prawie 100 tysięcy osób. Patrz [Karpiński, Maciejewski, Rudzki 2002].

lizmu Zawodu Księgowego Rady Naukowej SKwP, a którego rozwój wspomagać będzie Komisja Etyki działająca przy Zarządzie Głównym SKwP.

Literatura

Blake J., *Creative accounting is not just an English disease*, „Management Accounting” October 1996.

Prokurator otrzyma dokumenty (Br G.), „Rzeczpospolita” 2003 (z 6 lutego).

Karmańska A., *Bezpieczeństwo biznesu, dylematy etyczne i profesjonalizm zawodu księgowego*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Karmańska A., *Etyka w dydaktyce rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2005 t. 26 (82).

Karpiński S., Maciejewski A., Rudzki P., *Ciężkie czasy zamiast łatwych pieniędzy*, „Rzeczpospolita” 2002 (z 1 sierpnia) (Dział Ekonomiczny: Wydarzenia).

Karpiński S., Świderek T., *Wszystko się może zdarzyć*, „Rzeczpospolita” 2002 (z 15 lipca).

Klimaszewski S., *Enron – globalny oszust*, „Kulisy” 2002 nr 6 (z 7 lutego).

Kreatywna księgowość i jej skutki po pięciu latach (3.06), <http://globaleconomy.pl/content/view/1629/28/>, zacytowane w lipcu 2007.

Kutera M., Hołda A., Surdykowska S.T., *Oszustwa księgowe. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2006.

Liesman S., *Complex accounting adds confusion*, „The Wall Street Journal Europe” 2002 (z 24 stycznia).

Pokusy menedżerów, wywiad Bartłomieja Mayera z Jackiem Sochą, przewodniczącym Komisji Papierów Wartościowych i Giełd oraz członkiem Rady Ekonomicznej przy prezesie NBP http://www2.tygodnik.com.pl/tp/2815/kraj02_print.html, zacytowane w lipcu 2007.

Przybylski M., *Zmienić standardy księgowania*, „Rzeczpospolita” 2002 (z 12 lutego).

Salik H., *Kiedy gospodarka otrząśnie się po skandalach*, „Gazeta Wyborcza” 2002 nr 192 (z 19 sierpnia).

Socha J., *Lepsza część gospodarki*, „Rzeczpospolita” 2003 (z 7 maja).

Upadłe gwiazdy złych rekomendacji, „Gazeta Finansowa” 2003 (z 10-16 maja).

Verschoor C.C., *CEOs set ethics priorities; ordinary citizens define ethics broadly*, „Strategic Finance” 2004a (November).

Verschoor C.C., *Organizational DNA should contains ethics components*, „Strategic Finance” 2005 (February).

Verschoor C.C., *Survey shows need for more ethics awareness*, „Strategic Finance” 2004b (December).

Waiss V., *Kreatywna rachunkowość – nadużycie prawa czy polityka bilansowa?*, <http://hidden.biznespolska.pl/gazeta/article.php?contentID=99534>, zacytowane w lipcu 2007.

Węglarczyk B. (współpraca Deans B.), *Rekiny toną*, „Gazeta Wyborcza” 2002 (z 19 stycznia).

Węglarczyk B., *Clinton, mamy problem*, „Gazeta Wyborcza” 2002 (z 28 czerwca).

Wydarzenia, „Rzeczpospolita” 2003 (z 19 lutego) (Dział Ekonomiczny).

PROFESSIONAL ETHICS IN ACCOUNTING ACTIVITIES IN THIS SCOPE UNDERTAKEN BY THE ACCOUNTANTS ASSOCIATION IN POLAND

Summary

The aim of this paper is to show the wide range of problems closely connected with professional ethics in accounting. The author shows the activities that The Accountants Association in Poland have been undertaking to make its members achieve the highest level of professional competences and follow ethical rules and standards.